

HENKILÖKOHTAINEN OPINTOSUUNNITELMA - MIKSI, MILLOIN, MITEN?

Opintojen ohjausta on yliopistoissa viime vuosina kehitetty voimakkaasti. Ohjaus on keskittynyt opintojen alkuun saamiseen eli ensimmäisen vuoden opiskelijoiden ohjaukseen, ja niiden päättämiseen eli graduohjaukseen. Se on siten muodostunut melko pääainekeksikeiseksi. Tutkinto ei kuitenkaan synny pelkän pääaineen varaan, ja pääaineen opintojenkin ohjauksessa on varmasti parantamisen varaan. Erityisesti niissä tiedekunnissa, joissa opiskelija rakentaa itse tutkintonsa ja valinnan vapaus on suurta, on havaittu selvä tarve opintojen kokonaissuunnittelulle: mihin tähtään? mitä sivuaineita valitsisin? milloin kieli- ja viestintäopinnot? milloin harjoittelu? miten ja milloin ulkomaille vaihtoon?

Henkilökohtaista opintojen suunnittelua tarvitaan kuitenkin myös "valmiin curriculumin tiedekunnissa", koska niidenkin opintoihin sisältyy nykyisin entistä enemmän valinnaisuutta. HOPSien avulla voidaan esimerkiksi huolehtia, ettei lääketieteen opiskelijan 40 opintoviikon valinnaisista opinnoista tule pelkkää silppua, vaan mielekkäitä ja lääkäriksi kasvamista edistäviä kokonaisuuksia. Uusi tutkintojärjestelmä ei ainakaan vähennä henkilökohtaisten opintosuunnitelmien tarvetta, ja erityiset tarpeet sille on siirryttäessä vanhasta tutkintojärjestelmästä uuteen.

Missä vaiheessa HOPS on järkevä tehdä?

Opinnot on tärkeä saada hyvin alkuun, mutta ensimmäisen vuoden opiskelijan on luultavasti aika vaikea hahmottaa ura- ja opiskelusuunnitelmiaan heti syyskuun alussa. Siten opintojen alussa on hyvä herättää opiskelija pohtimaan HOPSin kannalta tärkeitä kysymyksiä ja antaa hänelle teknistä ohjausta opintosuunnitelman tekemiseen. Tarkemmin niihin kannattaa paneutua syyslukukauden lopulla tai kevätlukukauden alussa.

HOPSin päivittämisessä on varmasti monta mallia, ja päivittämisen tarve on myös yksilöllinen. Toiset kannattavat vuosittaista asiaan palaamista, toiset harvemmin tapahtuvaa; toiset pakollista, toiset vapaaehtoista. Vapaaehtoisuuden ongelmana on tässäkin tapauksessa se, että ohjauksesta tulee helposti "terveiden parantamista": siihen hakeutuvat ne, jotka jo muutenkin ovat pohtineet opintojaan, ja ne jotka opintojen suunnittelua erityisesti tarvitsivat, jäävät pois. Yksi tapa madaltaa kynnystä varsinkin suunnitelmien seurantavaiheessa ovat ryhmätapaamiset ja epämuodolliset yhteiset kahvihetket.

Vaikka malleja ja aikatauluja voi olla monenlaisia, tärkeää olisi palata HOPS-keskusteluihin aina niissä opintojen vaiheissa, joissa syntyy uudenlaisia ongelmia. Katsoa sekä taaksepäin että eteenpäin opinnoissa. Tutkinnon kokonaisuuden rakentaminen alkaa heti ensimmäisenä vuonna ja osa sivuainevalinnoista päätetään jo silloin, mutta opintojen keskivaiheilla, ura-ajatusten alkaessa kiinnittää mieltä, syntyy varmasti uusia kysymyksiä. Opintojen loppuvaiheessa, valinnaisuuden ollessa suurta, taas uudenlaisia. Siksi HOPS-seurannankin tulisi keskittyä eri vaiheissa erilaisiin asioihin. Itse HOPS myös syventyy ja tarkentuu sisällöltään vuosien myötä.

Miten HOPS tehdään?

HOPS-työn aloittamisessa on monta eri tapaa. Jotkut kokoontuvat ensin tuutorryhmissä, jotkut kehottavat opiskelijoita valmistelemaan suunnitelmaansa itsenäisesti, toiset taas käyttävät opiskelijatuutoreita. Kaikissa tapauksissa näitä valmisteluvaiheita on syytä seurata henkilökohtainen tapaaminen tai tapaamisia oman opettajatuutorin kanssa. Hallintohenkilökunnallakin voi olla oma roolinsa HOPS-työssä, mutta kokonaan sitä ei olisi syytä sen varaan jättää. Ei myöskään opiskelijatuutoreiden, vaikka vertaistuki hyvä onkin. Opettajilla on paras yhteys kunkin alan sisältöön.

Opintosuunnitelmaa tehtäessä on tärkeä painottaa, että se ei ole pelkkä tekninen suoritusjärjestys eikä myöskään pelkkä kontrollijärjestelmä. HOPSin tavoite on tukea opiskelijaa hänen opintojensa suunnittelussa ja etenemisessä, muodostaa opintojen punainen lanka. Opettaja saa opiskelijan tekemään suunnitelman, opiskelija itse vastaa suunnitelman toteutumisesta. Yksi tapa seurata suunnitelman toteutumista on opiskelijan oma portfolio. Se korostaa oppimisen edistymistä ja tarjoaa hyvän mahdollisuuden itsearviointiin.

HOPSin konkreettiseen tekemiseen on monta hyvää ja erilaista tapaa. Pelkän ohjauskeskustelun varaan suunnittelua ei kuitenkaan ole syytä jättää: kirjoittamaansa suunnitelmaan sitoutuu paremmin kuin päässä pidettyyn. Erilaisia lomakepohjia on kehitelty runsaasti, niin paperille kuin sähköisinä (OODI- ja OVI-hankkeet, ks. tarkemmin Joensuun yliopiston kotisivuilta), joten valmista materiaalia löytyy valittavaksi ja oman suunnitelmamallin pohjaksi.

Koska HOPSin tulisi olla opiskelijalle itselleen merkityksellinen, sen laatimisessa tulisi olla vaihtoehtoja. Ohjaajien vastuulla on huolehtia, että keskeiset kysymykset tulevat käsitellyiksi. Sähköisessä muodossa suunnitelmaa on helppo tarvittaessa kierrättää eri ohjaustahoille, kun oman opettajatuutorin eväät loppuvat. eHOPS tehnee jatkossa myös mahdolliseksi hyödyntää helpommin opintosuunnitelmia JOO-opintotoikeuksien käsittelyssä ja oppiaineiden/tiedekuntien opetussuunnitelmatyössä. Sähköisessäkin muodossa tehdyn HOPSin käsittely vaatii kuitenkin henkilökohtaisen kontaktin ohjaajaan.

Pystynkö minä HOPS-työhön?

Monet opettajat kokevat tuutoroinnin itselleen vieraaksi, ja siksi olisikin ihanteellista saada tähän työhön juuri ne, jotka ovat siihen sopivia ja halukkaita. Väkinäinen ja muodon vuoksi hoidettu opintojen suunnittelu ei pitkälle vie. Opettajien antama henkilökohtainen ohjaus tulisi huomioida kunnolla työsuunnitelmissa.

Käytännön syistä pelkkien vapaaehtoisten varassa ei aina selvitä, ja asian voi hamottaa myös niin, että ohjaus on luonnollinen osa jokaisen opettajan työtä. On positiivisia esimerkkejä siitä, miten alunperin henkilökohtaista ohjausta vierastanut opettaja huomaa sen avaavan itselleen aivan uusia ajatuksia ja antavan uuden ja monipuolisemman kuvan opiskelijan maailmasta ja niistä ongelmista joiden kanssa tämä painii. Opettajatuutorin työtä kannattaa siis myös kokeilla!

Henkilökohtaisen ohjauksen antaminen on hyvin vaativaa työtä. Opettajien usein kokema ongelma on riittämättömyyden tunne: miten minä pystyn antamaan hyviä neuvoja. Opettajat eivät tunne olevansa riittävän perehtyneitä tutkinnon kokonaisrakenteeseen tai työmarkkinoiden vaatimuksiin, tai vierastavat tuutorointiin väistämättä sisältyvää "lähelle tulemistä". Varsinkin nyt, kun suunnittelemme uusia tutkintoja, meidän opettajien tulisi kuitenkin pysähtyä miettimään myös alamme mahdollisia ammattikuvia, muitakin kuin meille itsellemme tuttua tutkijan työtä. Hyvä apujoukko laajemmassa hahmottamisessa ovat kunkin alan alumnit, joista opintojen keski- tai loppuvaiheessa oleville opiskelijoille voi parhaassa tapauksessa löytyä myös henkilökohtaisia mentoreita.

Miten tästä eteenpäin?

Vaikka ei ole tarpeellista tai järkevää pyrkiä kaikkialla keskenään täysin samanlaisiin HOPSeihin, niistä olisi hyvä tutkinno uudistuksen yhteydessä ainakin koulutusalakohteisesti keskustella. Opiskelijoiden liikkuvuuden kannalta yhteinen näkemys opintojen suunnittelun keskeisistä linjoista olisi tarpeen. Yhteisen keskustelun kautta pystyttäisiin varmasti myös lisäämään ohjaustyön arvostusta.

Tärkeintä tässäkin kehittämistyössä on muistaa se, että emme ole tekemässä maailmaan taas yhtä, vain toisten papereiden kanssa keskustelemaa paperia. Tekstin määrä ei saa korvata sen laatua, eikä paperi henkilökohtaista kohtaamista.